

LIECĪBU PĀRBAUDES UZ VIETAS AKTUALITĀTES LATVIJAS KRIMINĀLPROCESĀ

*Dr. iur. Marina Sumbarova,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas asociētā profesore, Latvija*

Pētījuma mērķis – izskatīt izmeklēšanas darbības – liecību pārbaudes uz vietas kriminālprocesuālo un taktisko raksturojumu Latvijas kriminālprocesā.

Pētījuma uzdevumi: kriminālprocesa likumā reglamentētās liecību pārbaudes uz vietas veikšanas teorētisko un praktisko noteikumu analīze, zinātnisko uzskatu izskatīšana, aktuālo virzienu definēšana procesa virzītāja, izmeklētāja, prokurora, tiesneša darbībā izmeklēšanas darbību veikšanā, izmantojot zinātniskos sasniegumus un tehniskās iespējas.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 138. panta otro daļu izmeklēšanas darbību uzskaitījums šajā likumā ir izsmeltošs. Kriminālprocesa likuma 10. nodaļā ir reglamentētas dažādas procesuālās darbības, taču, daļa no tām nav uzskatāmas par izmeklēšanas darbībām, jo neatbilst šā likuma 138. panta pirmajā daļā norādītai izmeklēšanas darbību izpratnei. Tādējādi Kriminālprocesa likuma 10. nodaļā ietvertās procesuālās darbības var iedalīt divās grupās:

- 1) izmeklēšanas darbības (t. i., darbības, kuru laikā iegūst vai pārbauda procesam nozīmīgu informāciju);
- 2) procesuālie pasākumi izmeklēšanas darbību veikšanas nodrošināšanai (t. i., pasākumi, kuri nepieciešami izmeklēšanas darbību sekmiņas norises nodrošināšanai)¹.

Kriminālprocesa likuma 173. pantā ir noteikts, ka liecību pārbaude uz vietas ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir atkārtota personas pratināšana par agrākajās liecībās sniegtu faktu un šā fakta pārbaude uz vietas, kā arī iegūto rezultātu salīdzināšana nolūkā iegūt jaunas vai pārbaudīt agrāk iegūtās ziņas par lietas apstākļiem².

Liecību pārbaude uz vietas – kompleksa izmeklēšanas darbība, kas tiek veikta tieši ar izpētamā notikumu saistītā vietā, ar mērķi konstatēt jaunus apstākļus, kam ir nozīme kriminālprocesā, liecību, kuras iepriekš ir snieguši dažādi kriminālprocesa dalībnieki, personas, kurām ir tiesības uz aizstāvību, persona, pret kuru ir uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais, apsūdzētais, kā arī cietušais, liecinieks, pārbaudei un precizēšanai.

Liecību pārbaudes uz vietas mērķis – konstatēt jaunus apstākļus, kam ir nozīme krimināllietā. Tomēr tas ir kopīgs mērķis, kas piemīt visām izmeklēšanas darbībām. Savukārt liecību pārbaudes uz vietas mērķis ir konstatēt iepriekš sniegto liecību atbilstību notikuma vietas apstākļiem. Liecību pārbaude uz vietas var tikt veikta arī priekšmetu un dokumentu, kam ir nozīme krimināllietā, atrašanai, ja persona paziņo par to atrašanās vietu, bet atrast šo vietu bez pratināmā dalības ir sarežģīti.

Piemēram, kriminālprocesā par personas R. slepkavību aizdomās turētais N. sniedza liecības un atzinās, ka ir izdarījis noziegumu grupā ar K. Pratināšanas gaitā aizdomās turētais N. sīki aprakstīja nozieguma izdarīšanas vietu, savas darbības un K., kurš slepkavības brīdī atradās dzīvoklī, darbības. Tālāk aizdomās turētais N. paskaidroja, kā var nokļūt līdz vietai, kur apraksts R. liķis, kā arī uzzīmēja kustības shēmu meža masīvā. Liecību pārbaudes uz vietas gaitā N. parādīja vietu, kur tika atrasts R. liķis. Liecību pārbaude tika pabeigta un tālāk jau tika veikta liķa atrašanas vietas apskate.

Liecību pārbaudes uz vietas būtību veido tas, ka persona, kuras liecības tiek pārbaudītas, norāda vietu, kur notika ar izmeklējamo noziegumu saistītie notikumi, par kuriem viņš iepriekš ir paziņojis savās pratināšanās sniegtajās liecībās. Šīs izmeklēšanas darbības gaitā izmeklētājs konstatē, kādā mērā liecībās sniegtās ziņas atbilst vai neatbilst faktiskajiem apstākļiem liecību atveidošanas vietā un citiem lietā konstatētiem apstākļiem. Salīdzinot šīs izmeklēšanas darbības rezultātus ar citiem lietā esošiem rezultātiem, izmeklētājs iegūst iespēju izdarīt secinājumu par pārbaudāmo liecību ticamību vai apšaubāmību³.

Kriminālprocesa likumā netiek definēti liecību pārbaudes uz vietas veidi. Praksē pastāv dažādi liecību pārbaudes paņēmieni un var nodalīt turpmāk norādītos veidus: vēl neatklātu notikuma pēdu, kā arī priekšmetu sameklēšana ar personas, kuras liecības tiek pārbaudītas, palīdzību, kas var atrasties tā apvidus teritorijā, par kuru iepriekš kriminālprocesa dalībnieks ir sniedzis liecības. Par nākamo veidu var uzskatīt tādu objektu

atrašanu, kurus kriminālprocesa dalībnieks ir agrāk norādījis pratināšanas laikā, apvidū pēc viņa norādes. Piemēram, tā var būt piekļūšanas vieta vai arī cita vieta, par kuru iepriekš tika sniegta liecības. Par vienu no tādiem veidiem var būt, piemēram, reāli eksistējošo apkārtnes detaļu apraksts, kā arī izmaiņas, kas notika apkārtņē salīdzinājumā ar to stāvokli, kāds bija nozieguma izdarīšanas brīdī.

Norādes uz personai zināmām apvidus, apkārtnes detaļām, kas pārbaudes brīdī nebija, kaut gan iepriekš tās bija, par ko arī tika sniedzis liecības kriminālprocesa dalībnieks, liecina par personas informētību⁴.

Viens no galvenajiem aspektiem, kam nepieciešams pievērst uzmanību, ir mantu, priekšmetu izņemšana šīs izmeklēšanas darbības veikšanas laikā.

Saskaņā ar pieņemto kriminālprocesu izmeklēšanas praksi Latvijā, izmeklētāji liecību pārbaudes uz vietas gaitā veic atrasto priekšmetu un mantu izņemšanu. Tā no 12 izpētiem kriminālprocesiem piecos no tiem izmeklētāji rīkojas tieši tā. Divos kriminālprocesos no 12 izmeklētāji veica mantu un priekšmetu izņemšanu, pārtraucot šo izmeklēšanas darbību, un veica notikuma vietas apskati ar liecību pārbaudes uz vietas dalībnieku.

Daži izmeklētāji pieņēma lēmumus par izņemšanas izdarīšanu ar mērķi izņemt priekšmetus, mantas un pēc tam noformēja norādīto priekšmetu izņemšanas protokolu. Liecību pārbaude uz vietas neparedz iespēju izņemt priekšmetus un dokumentus, kas tika atrasti pārbaudes vietā, kaut gan šī izmeklēšanas darbība var tikt veikta tieši to atrašanai. Lai novērtu iespēju, ka lietiskie pierādījumi (citi dokumenti) turpmāk var tikt atzīti par nepieļaujamiem pierādījumiem, atrastos priekšmetus un dokumentus ir lietderīgi izņemt vietas (telpas) apskates laikā, kas tiek veikta pēc liecību pārbaudes uz vietas pabeigšanas.

Kriminālprocesa likuma 173. pantā nav norādes uz iespēju izņemt priekšmetus vai mantu u. c. Tomēr, ir iespējams nesarežģīt liecību pārbaudes uz vietas veikšanu. Sakarā ar norādīto ir nepieciešams papildināt Kriminālprocesa likuma 174. panta otro daļu ar noteikumu, ka nepieciešamības gadījumā jāveic apskate, kuras gaitā var tikt izņemtas pēdas, priekšmeti, mantas, kas attiecas uz norādīto faktu, un izteikt Kriminālprocesa likuma 174. panta otro daļu šādā redakcijā:

“Liecību pārbaudē uz vietas persona secīgi liecina par kādu tās agrākajā liecībā raksturotu

faktu, un tam seko šā fakta pārbaude un vietas apskate. Nepieciešamības gadījumā jāveic apskate, kuras gaitā var tikt izņemtas pēdas, priekšmeti un mantas, kas attiecas uz norādīto faktu”.

Liecību pārbaude uz vietas kā izmeklēšanas darbība neiekļauj personas liecību sniegšanu. Pārbaudāmās liecības ir sniegta iepriekš un ir fiksētas pratināšanas protokolā. Šīs liecības nav jāatkārto tieši pirms to pārbaudes uz vietas.

Liecību pārbaudei uz vietas pēc iespējas ir jābūt fiksētai ar tehnisko līdzekļu palīdzību: videoieraksts, audioieraksts, filmēšana. Norādītie līdzekļi ļauj iegūt pilnu priekšstatu par liecību pārbaudes uz vietas organizēšanu un gaitu, tostarp arī veicina tās rezultātu ticamības konstatēšanu.

Par obligātu nosacījumu liecību pārbaudei uz vietas tiek uzskatīta iepriekšēja personas, kuras liecības ir nepieciešams pārbaudīt, pratināšana.

Pirms liecību pārbaudes uz vietas uzsākšanas izmeklētājs izskaidro izmeklēšanas darbības dalībniekiem tiesības, pienākumus un atbildību, kā arī tās veikšanas mērķi un kārtību.

Liecību pārbaudes uz vietas būtību veido tas, ka iepriekš nopratināta persona atveido uz vietas izpētāmā notikuma apkārtni un apstākļus, norādot uz priekšmetiem, dokumentiem, pēdām, kam ir nozīme krimināllietā, demonstrē noteiktas darbības.

Liecību pārbaude tiek uzsākta ar piedāvājumu personai norādīt vietu, kur viņas liecības tiks pārbaudītas. Personai, kuras liecības tiek pārbaudītas, pēc tās brīva stāstījuma un darbību demonstrācijas var tikt uzdoti jautājumi. Turklāt uzvedinošu jautājumu uzdošana nav pieļaujama.

Pirms liecību pārbaudes uz vietas ir jāveic virkne sagatavošanās pasākumu.

Informācijas ievākšana un analīze ir nepieciešams nosacījums izmeklēšanas darbības mērķtiecīgai veikšanai. Liecību pārbaudes uz vietas efektivitātes un mērķtiecīguma nodrošināšanai nepieciešams izpētīt izmeklēšanas darbību protokolus krimināllietā, iepazīties ar operatīvo un meklēšanas pasākumu rezultātiem un izvērtēt izveidojušos izmeklēšanas situāciju. Ja iepriekš pratināšanu laikā izmeklētājs nav precizējis atsevišķus liecību pārbaudes rezultativitātei un objektivitātei nozīmīgus apstākļus, tad nepieciešams atkārtoti pratināt personu, kuras liecības tiks pārbaudītas. Par papildu pratināšanas uzdevumiem var būt: ziņu papildināšana par personu, kuras liecības tiek pārbaudītas; personas, kuras liecības tiek pārbaudītas, patieso mērķu noskaidrošana; pārbaudes veikšanas vietas būtisku pazīmju konstatēšana; kustības maršruta līdz

pārbaudes vietai precizēšana; pārbaudes veikšanas apkārtnes būtisku apstākļu precizēšana.

Personu, kuras nodrošina izmeklēšanas darbības veikšanas procesu, izvēle un uzaicināšana ir tieši atkarīga no tā, kuras personas liecības tiek pārbaudītas, no tās nodomiem u.c.

Veicot liecību pārbaudi uz vietas, tiek izmantoti dažādi tehniskie vai citi līdzekļi. Tie var būt sakaru un apgaismošanas līdzekļi; izmeklēšanas darbības gaitas un rezultātu fiksācijas līdzekļi, cita veida kriminālistikas un meklēšanas tehnika. Tehnikas izvēle ir atkarīga no nozieguma izdarīšanas veida.

Svarīgi pareizi sagatavot transportlīdzekļus. Tie ir nepieciešami dalībnieku nogādāšanai līdz izmeklēšanas darbību veikšanas vietai un tehnisko līdzekļu vai palīglīdzekļu, kas tiks izmantoti liecību pārbaudes uz vietas procesā, pārvadāšanai.

Katram liecību pārbaudes uz vietas dalībniekam nepieciešams izskaidrot tiesības un pienākumus, bet nereti lietderīgi šādas tiesības un pienākumus izsniegt izdrukātā veidā, lai ar tiem varētu detalizēti iepazīties.

Veicot liecību pārbaudi uz vietas, nepieciešams ievērot darbību secību, apvienot demonstrēšanu uz vietas ar stāstījumu un darbību demonstrēšanu. Visus organizatoriskos jautājumus izlemj procesa virzītājs, izmeklētājs, prokurors. Un visus jautājumus personai, kuras liecības tiek pārbaudītas, var uzdot tikai ar norādītās personas atļauju.

Personas, kuras liecības tiek pārbaudītas, uzvedības novērošana ir nepieciešams norādītās izmeklēšanas darbības taktisks paņēmieni.

Ņemot vērā norādīto, var izdarīt dažus secinājumus, piemēram, pārliecināti vai nē darbojas liecību pārbaudes uz vietas dalībnieks; kāds ir viņa emocionālais stāvoklis dažādos liecību pārbaudes uz vietas brīžos, kā arī ar ko ir saistītas viņa emocionālā stāvokļa izmaiņas izmeklēšanas darbības laikā.

Veicot liecību pārbaudi uz vietas, netiek pieļautas darbības, kas ir bīstamas personu, kuras piedalās tajā, veselībai, pazemo viņu godu un cieņu.

Piemēram, kriminālprocesā par zādzībām no veikaliem vienā no Rīgas rajoniem, tika nopratināti nepilngadīgie aizdomās turētie D. un K., kuri atzinās norādīto noziegumu izdarīšanā. Aizdomās turētais D. liecināja, ka viņš iekļuva veikalā pagrābtelpās caur logiem, kuriem tika izņemts stikls, un pēc vienošanās ar K. iznesa pārtikas produktus, padodot tos caur loga aili aizdomās turētājam K.

Kā norādīja D., viņa miesas būve ļāva izlīst caur logu. Tomēr liecību pārbaudes uz vietas gaitā izmeklētājs aizliedza D. atkārtot šādu iekļūšanas veidu, jo šāda darbība ir bīstama veselībai. Uz vēdlodziņa koka rāmja bija palikušas stikla lauskas un loga aile bija šaura. Vēdlodziņa aile tika izmērīta, tika iegūti aizdomās turētā D. auguma dati un turpmāk ar atbilstoša izmēra lelles palīdzību tika veikts izmeklēšanas eksperiments, kas apstiprināja aizdomās turētā D. iekļūšanu veikalā, viņa norādītajā veidā. Liecību pārbaudes laikā un turpmāk izmeklēšanas eksperimenta laikā tika veikts videoieraksts.

Pārbaudē var piedalīties arī prokurors, aizstāvis, pedagogs, nepilngadīgā aizdomās turētā un citu personu likumiskais pārstāvis. Izmeklētājam ir tiesības uzaicināt speciālistu, lai sniegtu palīdzību pēdu meklēšanā, izmeklēšanas darbības rezultātu nostiprināšanā.

Tā kā liecību pārbaude uz vietas ir sarežģīta izmeklēšanas darbība, to lietderīgi fiksēt videoierakstā. Liecību pārbaudes uz vietas protokolā var norādīt liecību pārbaudes uz vietas mērķus un uzdevumus; personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, labprātīgu dalību izmeklēšanas darbībā; tiek norādīts šīs izmeklēšanas darbības dalībnieka kustības gaitas sākums un turpmākais ceļš, kā arī viņa paskaidrojums, darbību apraksts noteikta apvidus un atsevišķu priekšmetu noteikšanai.

Ja liecību pārbaude notiek ar apsūdzēto vai aizdomās turēto personu, kura atrodas apcietinājumā, nepieciešams nodrošināt apsardzi, izslēdzot bēgšanas iespēju. Apsardzei jāraugās, lai liecību pārbaudes gaitā šādām personām nerastos iespēja kontaktēties ar personām, kuras varētu traucēt izmeklēšanai, lai ar žestiem vai mutiski netiktu nodota informācija par krimināllietu. Nepieļaujama ir personas pieslēgšana ar rokudzelžiem kādam policijas darbiniekam, jo tas viņam dos pamatu tiesā atteikties no liecībām, apgalvojot, ka nevis viņš rādījis notikuma vietu, bet policists viņu pa to vadījis.

Pārbaudot nepilngadīgā liecības, nepieciešams uzaicināt pedagogu; ja nepilngadīgais ir apsūdzētais vai aizdomās turētais, vajadzības gadījumā uzaicina arī viņa aizstāvi. Ja liecību pārbaude notiek uz ielas vai ceļa braucamās daļas, jāuzaicina ceļu policijas darbinieki⁵.

Procesa virzītājam jāinformē visi izmeklēšanas dalībnieki par videoieraksta izmantošanu un jānoskaidro vai persona, kuras liecības tiek pārbaudītas, vai viņš ir gatavs šīs izmeklēšanas darbības veikšanai. Videoieraksts liecību pārbaudes gaitā netiek pārtraukts.

Videoieraksts tiek veikts tādā veidā, lai persona, kuras liecības tiek pārbaudītas, visu laiku atstātos kadrā. Speciālists veic filmēšanu tuvplānā. Tas ir saistīts ar to, ka ļauj skaidri redzēt kriminālprocesa dalībnieka sejas izteiksmi, viņa mīmiku, bet gadījumā, kad tiek veikta jebkādu darbību demonstrācija, tad filmēšana notiek kopplānā. Pēc liecību pārbaudes galvenās daļas pabeigšanas, visi izmeklēšanas darbības dalībnieki dodas uz tās sākuma vietu, uz videozāli vai uz dienesta kabinetu pie izmeklētāja, kur izmeklētājs nolemj, ka videoieraksts tiek pārtraukts liecību pārbaudes uz vietas protokola noformēšanai un tas turpmāk tiks atjaunots, lai iepazītos ar izmeklēšanas darbību protokolu un noskatītos videoierakstu. Pēc norādītā filmēšana tiek atjaunota, un speciālists nofilmē visus dalībniekus brīdī, kad izmeklētājs noskaidro, vai ir pareizi fiksēti ieraksti liecību pārbaudes uz vietas protokolā, kā arī vai izmeklēšanas darbības dalībniekiem nav piezīmes, papildinājumi šim protokolam. Ja šādas piezīmes un papildinājumi ir, tie tiek iekļauti protokolā, kuru paraksta visi dalībnieki, turklāt visi liecību pārbaudes uz vietas dalībnieki parakstās uz katras protokola lappuses.

Izmeklētājs norāda protokolā, kādi tehniskie līdzekļi tika izmantoti, veicot šo izmeklēšanas darbību, pēc tam norāda liecību pārbaudes uz vietas pabeigšanas laiku.

Videoieraksta, fotografēšanas izmantošana

liecību pārbaudes uz vietas gaitā ir garantija kvalitatīvai izmeklēšanas darbības veikšanai, un atspoguļo visu tās psiholoģisko ainu.

Izmeklēšanas darbību, tostarp arī liecību pārbaudes uz vietas, protokoli ir atsevišķs pierādījumu veids, tāpat kā tiesas sēžu protokoli. Šie procesuālie dokumenti tiek atzīti par pierādījumiem tikai ar nosacījumu, ka tie atbilst Kriminālprocesa likuma prasībām.

Secinājumi

Nobeigumā jāatkārto, ka minētie apstākļi ir nozīmīgi liecību pārbaudes uz vietas veikšanā. Normatīvā regulējuma pilnveidei Kriminālprocesa likuma 174. panta "Kārtība, kādā notiek liecību pārbaude uz vietas" otrajā daļā būtu jāizdara grozījumi, izsakot to šādā redakcijā:

"Liecību pārbaudē uz vietas persona secīgi liecina par kādu tās agrākajā liecībā raksturotu faktu, un tam seko šā fakta pārbaude un vietas apskate. Nepieciešamības gadījumā jāveic apskate, kuras gaitā var tikt izņemtas pēdas, priekšmeti un mantas, kas attiecas uz norādīto faktu".

Likumīga un pamatota kriminālprocesuālo, taktisko, organizatorisko, psiholoģisko noteikumu kopuma izpēte, veicot liecību pārbaudi uz vietas, ir garantija noziegumu kvalitatīvai izmeklēšanai, kriminālprocesa dalībnieku tiesību un cilvēka tiesību ievērošanai.

Atsauces

- ¹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010 – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010. 128. lpp.
- ² Kriminālprocesa likums. 2005. gada 21. aprīlis, spēkā no 01.10.2005., Latvijas Vēstnesis, Nr. 112 (4918) ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.01.2017.
- ³ Сумбарова М. Уголовный процесс Латвии. Краткий курс. Учебное пособие. – Rīga: SIA Hansa Print, 2015., c. 119.
- ⁴ Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / Л.Н. Башкатов [и др.]; отв. ред. И.Л. Петрухин, И.Б. Михайловская. – Москва: Проспект, 2011. с. 381.
- ⁵ Kavalieris A. Kriminālistika. Otrā daļa. Kriminālistiskā taktika. – Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1998., 123. lpp.

Abstract

One of the priorities in the activity of law enforcement establishments of Latvia is the qualitative investigation of crimes. The persons, directing the process, the investigators, prosecutors, judges constantly improve their professional skills in investigating criminal proceedings.

The carrying out the investigative actions without violation of norms of Criminal and procedural

law, using the scientific and technical means, with the participation of specialists is the key of successful investigation of criminal proceedings in various types of crimes.

The goal of the research is the examination of criminal and procedural and tactical characteristics of the investigative action – the check of testimonies on the spot in the criminal procedure of Latvia.

The scientific approaches of conducting of the check of testimonies on the spot, the practical provisions of the specified investigative action are identified; additions on the improvement of the criminal and procedural law on carrying out the check of testimonies on the spot and certain tactical proposals, related to this investigative action are made.

Аннотация

Одним из приоритетных направлений в деятельности правоохранительных учреждений Латвии является качественное расследование преступлений. Лица, направляющие процесс, следователи, прокуроры, судьи постоянно совершенствуют профессиональное мастерство по расследованию уголовных процессов. Проведение следственных действий без нарушений норм Уголовно-процессуального закона, с применением научно-технических средств, с участием специалистов – залог успешного расследования уголовных процессов по преступлениям разного вида.

Целью исследования является рассмотрение уголовно-процессуальных и тактических характеристик следственного действия – проверки показаний на месте в уголовном процессе Латвии.

В статье определены научные подходы проведения проверки показаний на месте, практические положения указанного следственного действия, внесены дополнения по совершенствованию Уголовно-процессуального закона по проведению проверки показаний на месте и отдельные тактические предложения, связанные с этим следственным действием.